

Julia Cameron
ja Emma Lively

**KUNAGI
POLE
LIIGA HILJA
UUESTI
ALUSTADA**

Loominguline ja tähendusrikas elu
keskeas ja hiljem

Julia Cameron
It's Never Too Late to Begin Again
2016

Raamatu eesti keeles kirjastamise õigus kuulub
eranditult kirjastusele ERSEN.
Selle raamatu reprodutseerimine, tõlkimine ja levitamine
ilma valdaja loata on õigusvastane
ja seadusega karistatav.

Kaane kujundanud Reet Helm
Toimetanud Anneli Sihvart
Korrektor Inna Viires

Copyright © 2016 by Julia Cameron
All rights reserved including the right of reproduction in whole or in part
in any form.
This edition published by arrangement with TarcherPerigee, an imprint of
Penguin Publishing Group, a division of Penguin Random House LLC.

© 2018 Kirjastus ERSEN

B02342618
ISBN 978-9949-82-196-9

Mõned nimed ja eristavad tunnused on muudetud, et kaitsta asjasse
puutuvate isikute privaatsust.

Kõik kirjastuse Ersen raamatud ja e-raamatud on saadaval veebipoest
www.ersen.ee

*Raamat on pühendatud Jeremy Tarcherile,
kelle lõputu loomingulisus inspireeris meid kõiki.*

Sisukord

Sissejuhatus ix

ESIMENE NÄDAL	<i>Imestamisvõime äratamine</i>	1
TEINE NÄDAL	<i>Vabadustunde äratamine</i>	21
KOLMAS NÄDAL	<i>Seotustunde äratamine</i>	45
NELJAS NÄDAL	<i>Eesmärgi äratamine</i>	65
VIIES NÄDAL	<i>Aususe äratamine</i>	85
KUUES NÄDAL	<i>Alandlikkuse äratamine</i>	111
SEITSMES NÄDAL	<i>Vastupidavuse äratamine</i>	129
KAHEKSAS NÄDAL	<i>Rõõmu äratamine</i>	151
ÜHEKSAS NÄDAL	<i>Liikuvuse äratamine</i>	175
KÜMNES NÄDAL	<i>Elujõu äratamine</i>	199
ÜHETEISTKÜMNES NÄDAL	<i>Seikluslikkuse äratamine</i>	225
KAHETEISTKÜMNES NÄDAL	<i>Usu äratamine</i>	245
	<i>Järelsõna</i>	263
	<i>Tänusõnad</i>	265

Sissejuhatus

Kakskümmend viis aastat tagasi kirjutasin loomingulisusest rääkiva raamatu „Loovuse teel“ („The Artist's Way“), milles õpetasin samm-sammult loomingulisust taasleidma ja rakendama. Nimetan seda raamatut tihti sillaks, kuna see aitas inimestel ületada takistusi ja hirme ning jõuda sügavat rahuldust pakkuva loomingulisuse töötatud maale. „Loovuse teel“ abistas igasuguses vanuses inimesi, kuid avastasin, et kõige rohkem kasu said sellest mu äsja pensionile läinud õpilased. Tajusin, et neid vaevasid konkreetsed küpse eaga kaasnevad probleemid. Aastate jooksul palusid paljud neist minu abi, maadeldes töölt koju jäämisega kaasnenud spetsiifiliste muredega. Raamat, mida sa hetkel käes hoiad, on veerand sajandit kestnud õpetustöö tulemus. Üritan selles vastata elu teise vaatuse juurde asunud õpilaste küsimusele: „Mis saab edasi?“ Raamatus käsitlen pensionile jäänute levinud probleeme: liiga palju vaba aega, kindla päevakava puudumine, tunne, et meid ümbritsevad asjad on äkitselt vananenud, elev tulevikuoootus koos ilmselge hirmuga tundmatuse ees. Üks mu sõber muretses hiljuti: „Ma muud ei teegi, kui töötan. Kui ma pensionile jään, mida ma siis tegema hakkan... mitte midagi?“

Vastus on ei. Midagi hakkad sa kindlasti tegema. Sa hakkad paljusid asju tegema. Sind üllatab ja rõõmustab sinu sees peituv sügav inspiratsioonikaev, millest ainult sina saad eluvett ammutada. Avastad, et sa pole üksi ja leidub hulgaliselt loomingulisi tööriistu, mis aitavad sul toime tulla pensionile jäämisega kaasnevate probleemidega. Raamatuga „Loovuse teel“ kokku puutunute jaoks on mõned tööriistad juba tuttavad. Teised tööriistad on täiesti uued või neid kasutatakse uuenduslikul moel. Selles raamatus käsitlen paljusid teemasid, mida

äsja pensionile jäänud sageli puudutada ei soovi: igavus, sihitus, eesmärgi puudumine, ärrituvus, elevus, depressioon ja paljud muud. Soovin anda lugejale lihtsad tööriistad, mis äratavad loomingulisuse. Üritan raamatus tõestada, et kõik inimesed on loomingulised ja et kunagi pole liiga hilja loomingulisust taasavastada.

Kui mu kolmkümmend viis aastat reklaamitööstuses juhtival kohal töötanud isa pensionile läks, pöördus ta looduse poole. Ta võttis musta šoti terjeri nimega Blue ja hakkas temaga iga päev pikki jalutuskäike tegema. Ta ostis ühtlasi linnuvaatlusbinokli ja avastas, et suleliste vaatlemine teeb talle suurt rõõmu. Ta uuris leevikesi, välusidrikuid, ameerika põhjatihaseid, käblikuid ja eksootilisemaid külalisi nagu haigrud. Isa elas pool aastat Floridas purjekal ja pool aastat Chicago äärelinnas. Talle meeldisid neis piirkondades pesitsevad linnud. Suleliste veiderdused vaimustasid teda. Kui üksi purjekal elamine liiga ohtlikuks muutus, kolis ta jäädavalt põhjapoolle ja seadis end sisse väiksesse majakesse laguuni ääres. Seal vaatles ta kardinale, väike-leeklinde, siniharakaid, öökulle ja aeg-ajalt pistrikke. Isal külas käies kuulsin alati jutte tema linnuarmastusest. Tema entusiasmi oli nakkav, mistõttu hakkasin ostma Auduboni pilte lindudest, keda mu isa vaatles. Hoolikalt raamitud ja seinale riputatud pildid rõõmustasid mind. Isa äsja avastatud hobist sai minu oma.

„Vaja on lihtsalt aega ja tähelepanuvõimet,“ kinnitas mu isa alati. Pensionile jäädes oli tal äkitselt mõlemat. Linnud olid mu isale seltiks. Ta oli rõõmsalt elevil, kui haigur tema nägemisulatusse pesa tegi. Isal külas käies lootsin alati linde näha. Haigrud olid kaunid ja elegantsed. Isa ootas neid kannatlikult. Kannatlikkus tuli koos pensionieaga. Stressi tekitava karjääri jooksul polnud tal koera ega linde, kuid loodus oli teda kõnetanud ja ta suutis loodusele tõeliselt vastata alles pensionile minnes.

Kolisin viiekümne nelja aastaselt Manhattanile. Kuuekümne nelja aastaselt, pensionieas, kolisin Santa Fe'sse. Tundsin kahte Santa Fe elanikku: kirjutamisõpetajat Natalie Goldbergi ja Elberta Honsteini, kes aretas hobuseid. Julgen väita, et see rahuldab kaks mu põhi-

vajadust. Mulle meeldis väga kirjutada ja ma armastasin hobuseid. Kümme aastat Manhattanil elades olin saanud vabalt kirjutada, kuid tundsin ratsutamisest puudust. Santa Fe'sse kolisin raamatus „Loovuse teel“ kirjeldatud harjutuse tulemusena. Olin koostanud nimekirja kahekümne viiest asjast, mida armastasin, ja nimekirja eesotsas olid salvei, vinav jänesepeõõsas, kadakas, harakad, must-rästad ja taevas. Lühidalt öeldes, kõik, mida leiab USA edelaosas. New Yorki polnud nimekirjas. Ei, mina armastasin taimi ja linde ja loomi: hirvi, koiotte, ilveseid, kotkaid, pistrikke. Ma ei mõelnud nimekirja koostades oma vanusele, kuigi mõistan nüüd, et ümberasumine New Yorgist Santa Fe'sse võib olla mu viimane suurem kolimine.

Arvasin, et leian kolme päeva jooksul elukohta, lendasin New Yorgist Santa Fe'sse ja alustasin otsinguid. Panin kirja kõik, mida arvasin end tahtvat: korter, mitte maja; võimalus minna jalgsi restorani-desse ja kohvikutesse; aknast paistvad mäed. Esimesel korteril, mida kinnisvaramaakler mulle näitas, olid olemas kõik nimekirjas mainitud tingimused, kuid see ei meeldinud mulle üldse. Läksime edasi ja me vaatasime üha uusi ja uusi kortereid. Paljudes üürikorterites olid maas heledad vaibad ja New Mexico Taose linnas elatud aastad olid mulle õpetanud, et selline vaipkate lõpeb katastroofiga.

Viimasel otsingupäeval viis maakler mind veel ühe maja juurde.

„Ma ei tea, miks ma seda sulle näitan,“ alustas maakler, suundudes mööda käänulisi kruusateid väikese maja juurde, mille tagaaed oli täis laste mänguasju. „Siin elab nelja lapsega naine,“ vabandas maakler. Piilus majja sisse. Kõikjal vedeles mänguasju ja riideid. Sohvad olid kaootiliselt üksteise otsa lükatud.

„Ma võtan selle,“ teatasin üllatunud maaklerile. Maja ümbritsesid kadakapõõsad. Mägesid ei paistnud kusagilt. Restoranid ja kohvikud olid mitme kilomeetri kaugusel. Ometi tundus paik igati kodune. Järsu kallakuga sissesõidutee oli talvel ilmselt ohtlik ja tundus, et pean harjuma lumevangis istumisega, kuid majas oli ühtlasi aken-dega kaheksanurkne tuba, mida ümbritsesid puud. Teadsin, et mu

isale oleks selline „linnutuba“ väga meeldinud. Mina tegin sellest kirjutustoa ja olen iga päev rõõmuga seal ka linde jälginud.

Olen mäejalamil seisvas majakeses elanud ligi kolm aastat, kogudes raamatuid ja sõpru. Santa Fe osutus väga külalislahkeks. Linn on täis raamatusõpru, kes mu tööd hindavad. Mind tuntakse sageli ära raamatukaanel oleva foto järgi. „Aitäh raamatute eest,“ ütlevad inimesed. Panin oma elu Santa Fe's paika piinliku hoolega. Mu sõprusuhted põhineval ühistel huvidel. Usun, et loomingulisus on vaimne teekond, mu sõprade hulgas on palju budiste ja *wicca*-usulisi. Iga kolme kuu tagant käin Manhattanil, kus korraldan õpitube. Suur linn võtab mind hästi vastu, kuid tunnen end seal ülekoormatuna. Tutvustan end õpilastele: „Julia Santa Fe'st.“ Räägin neile, et mulle meeldib väga seal elada. See on tõsi.

Postisaadetised pannakse sissesõidutee otsas olevasse vildakasse postkasti. Pean sundima end postkasti tühjendama. Suur osa saadetistest on soovimatu kraam. Sain esimest aastat Santa Fe's elades märtsis kuuekümne viie aastaseks. Juba jaanuaris hakkasin postkastist leidma vananemisega seotud üllitisi. Sain iga päev spetsiaalselt vanuritele mõeldud tervisekindlustuse teemalisi teateid. Saadeti- sed olid pealetükkivad ja tekitasid tunde, et mul hoitakse silma peal. Kust nad teadsid, et ma saan kuuekümne viie aastaseks?

Avastasin, et kardan oma sünnipäeva. Tundsin end hingelt noorena, ent mind tembeldati juba vanuriks. Leidsin postkastist koguni hauaplatside müügipakkumisi. Ma vananesin ja elu lõpp lähenes. Ma ei taha ju ometi, et mu perekond matusekulud enda kanda võtaks? Ei, ei taha.

Postisaadetistest sai peegel, mis näitas halastamatult kõiki mu vigu. Naerukurdudest said kortsud. Mu kael oli kortsus. Mulle meenus Nora Ephroni elulooraamat „I Feel Bad About My Neck“ („Mu kael häirib mind“). Raamatut kuuekümneaastasena lugedes pidasin seda ülepaistatult tundeliseks, kuid see oli enne, kui mu enda kael mind häirima hakkas – enne, kui sain kuuekümne viieseks ja mind ametlikult eakaks kuulutati.

Mõiste „eakas“ kehtib ametlikult kuuekümne viie aastaste ja vanemate puhul, ent kõik sellesse kategooriasse kuuluvad inimesed ei tunne end eakana. Kõik ei lähe pensionile kuuekümne viie aastaselt. Mõned teevad seda viiekümneselt, mõned kaheksakümneselt. Vanus on suhteline. Enamik kunstnikke ei lähe kunagi pensionile. Filmilavastaja John Cassavetes on öelnud: „Kui sul säilib soov luua, hoiad sisemist last elus, ükskõik, kui vana sa oled.“ Cassavetes ise oli niinimetatud „noorusliku vananemise“ musternäidis. Ta näitles ja lavastas, luues filme, mis peegeldasid tema veendumusi. Töötades näitlejatega, muuhulgas abikaasa Gena Rowlandsiiga, jutustas ta lugusid lähedusest ja seotusest. Vananev Cassavetes mängis ka ise oma filmides, kujutades rahutuid ja probleemide küüsis vaevlevad mehi. Tema kirg oli silmanähtav. Isegi kui ta mängis filmis vanimat tegelast, oli ta alati hingelt noor. Cassavetesist eeskujuna võttes võime kõik säilitada kirgliku huvi elu vastu. Võime end kogu hingest projektidele pühendada. Võime kuuekümne viie aastaselt endiselt olla elurõõmsad algajad.

Olen kuulnud, et elanike keskmine vanus Santa Fe's on kuuskümmend. Tõsi, toidupoes näen sageli ostukäruodega eakaid. Inimesed kolivad pensionile minnes Santa Fe'sse. Olen harjunud küsimusega: „Kas sa kirjutad ikka veel?“ Ausalt öeldes, ma ei kujuta ette, et võiksin kirjutamise lõpetada. Ühele projektile järgneb teine ja ma pelgan alati vahepealseid pause. Ma ei usalda end. Hoolimata sellest, et olen kirjutanud üle neljakümne raamatu, kardan iga kord, et äsja valminud raamat jääb viimaseks ja et kõrge vanus on mu viimaks kätte saanud.

Käisin hiljuti andeka terapeudi Barbara McCandlishi vastuvõtul.

„Ma olen kurb,“ tunnistasin. „Ma kardan, et ei kirjuta enam kunagi ühtegi raamatut.“

„Mulle tundub, et sa kardad vananemist,“ vastas Barbara. „Usun, et kui sa sellest kirjutaksid, leiaksid taas, et suudad vabalt kirjutada.“

Lahendus on alati loomingulisus.